

Foto: E. Soglo.

Norske havfugle i klemme mellem olie- og fiskeriinteresser

Situationen i Barentshavet afspejler på mange måder udviklingen i de fleste europæiske havområder: en forfejlet fiskeriforvaltning, en hensynsløs brug af garn i fuglerige områder og en råstofindvinding, der ikke lever op til hensstillingerne om bæredygtig udnyttelse af havets ressourcer. I Barentshavet har disse problemer fået alvorlige konsekvenser for havfuglene, idet en økologisk krise satte ind i starten af 1980'erne. Efter 1985 skete der et drastisk fald i bestanden af Lomvie, på 70-85% i Nordnorge og på ca 90% på Bjørnøya. I vinteren 1986/87 skyldede tusinder af udhungrede Lomvier iland på kysten af Finnmark, og den følgende vinter blev der stort set ikke observeret Lomvie i Barentshavet. Andre fiskepisende arter som Topskarv og Sildemåge er også gået voldsomt tilbage. Årsagen var et sammenbrud i bestanden af den lille stimefisk lodden i perioden 1983-87. Lodden er hovedføden for en række af dette økosystems vigtigste komponenter: torsk, Lomvie og grønlandssæl.

Økokrisen – hvad gik der galt i Barentshavet?

Loddens decimering i midten af 1980'erne var drastisk. Fra at være en af de dominerende fisk i Barentshavet var den i løbet af få år stort set forsvundet. Fiskeribiologerne anser det for sandsynligt, at både oceanografiske, biologiske og fiskerimæssige årsager har spillet ind, og sammenhængene er komplicerede. Loddens bestandsudvikling og kvoterne for loddefiskeriet er normalt blevet beregnet med den forudsætning, at kun det menneskeskabte fiskeri tog af bestanden. Men havfuglene, rovfiskene

og havpattedyrene deltager alle i "fiskeriet". Moderne fiskerimodeller, der medregner flere arter, er under udvikling, men benyttes endnu ikke ved kvoteberegningerne. Da torsken i årene efter 1982 ekspanderede voldsomt i området, var der ikke længere basis for at opretholde det samme fiskeri som tidligere. På grund af "fejlregningen" fortsatte fiskeriet på samme høje niveau som i 1970'erne, og det var sandsynligvis dette, der fik så katastrofale følger. Fiskeriet tog altså ikke højde for en ubalance, der formodentlig skyldtes et naturligt forekommende udsving. Historiske kilder angiver f.eks. at i 1903-1906, hvor der ikke fiskedes lodde, var torskene usædvanligt magre, tusindvis af alkefugle blev fundet døde, og der var en ødelæggende sæl invasion akkurat som i slutningen af 1980'erne.

Barentshavet åbnet for olieeventyr

Flere problemer venter forude, idet det norske olieeventyr nu er nået til Barentshavet. Der har længe været planer om at åbne dette sårbare hav for olieeftersøgning, og omfattende analyser af konsekvenserne for havfugle, fisk, turisme m.m. er gennemført de sidste par år for Arbejdsgruppen for konsekvensvurderinger under Energi ministeriet. Nu foreligger der en analyse af risikoen for fuglene i Barentshavets sydlige del (incl. dele af Troms og Finnmark Vest) udført af Norsk Institutt for Naturforskning (NINA). Analysen har været langt mere omfattende end f.eks. arbejdet med kortlægning af vandfugle i forbindelse med olieeftersøgning i Danmark. For

eksempel har nordmændene koblet relevant oliespredningsstatistik til de mange kortlægningssdata for fuglenes udbredelse. I NINA-rapporten konkluderes bl.a.: "Uanset i hvilket delområde eller årstid den planlagte virksomhed bliver gennemført, så vil mange bestande af international bevaringsværdi stå i fare for at blive meget hårdt ramt af olieforurening. Bestande med pelagisk tilknytning står her i første række. Flere af disse bestande er allerede stærkt belastet af andre årsager, og er i alvorlig tilbagegang. Særlig kritisk er situationen for Lomvie. Bestandene af denne art kan blive yderligere decimeret som følge af enhver situation med omfattende oliespild". På trods af denne særdeles professionelt udarbejdede fremstilling af risikoen for havfuglene ved olieboringer, er anbefalingerne i NINA-rapporten blevet "manipuleret" bort eller ændret i den endelige samlerapport fra Energiministeriet. I indledningen til konsekvensrapporten for fuglene har forskerne fra NINA derfor måttet fremhæve følgende: "Det må derfor understreges, at vi generelt ikke kan stå inde for den omtale, havfuglene har fået i samlerapporten. For de vigtigste resultater og konklusioner af havfugleanalysen henviser vi udelukkende til foreliggende rapport".

Næste olieeventyr – Skagerrak?

Det næste område, som det Norske Energiministerium har ønsker om at åbne for olieagt, er Skagerrak. Undersøgelser af fuglelivet er allerede startet, og konsekvensanalyser af samme type som i Barentshavet planlægges. Man kunne fristes til at kommentere: til hvad nytte? De millioner af norske oliepenge, som konsekvensanalyserne for fugle i Barentshavet har kostet, har ikke været pengene værd, hvis resultaterne ikke får mulighed for at sikre en vis grad af miljø sikkerhed ved olieudvinding. Det er forbløffende, at der i Brundtlands hjemland ikke

gennemføres en mere balanceret og hensynsfuld udnyttelse af havets råstoffer. Men denne tilsidesættelse af miljøhensyn, uden friholdelse af højsensitive områder under olieboringer, er ikke ualmindelig og er tilsyneladende en følge af manglende koordinering og international lovgivning på området. 50 kilometer vest for Bornholm, på Rønne Banke, gav det danske Energiministerium tilladelse til, at et amerikansk konsortium kunne starte efterforskning. Rønne Banke er et af de 5 mest sårbare områder for havfugle udpeget af Skov- og Naturstyrelsen, og rummer et af bare en håndfuld nøgleområder for Havlit i Østersøen.

Anker-Nilssen, T. 1987: Metoder til konsekvensanalyser av olje/sjøfugl. – Viltrapport 44, Direktoratet for Naturforvaltning, Trondheim.

Anker-Nilssen, T., V. Bakken & K.-B. Strann 1988: Konsekvensanalyse olje/sjøfugl ved petroleumsvirksomhet i Barentshavet sør for 74°30'N. – Viltrapport 46, Direktoratet for Naturforvaltning, Trondheim.

Børresen, J. A., H. Christie & M. I. Aaserød 1988: Åpning av Barentshavet Syd, Troms II, Troms III og sydlig del av Finnmark Vest for petroleumsvirksomhet. Konsekvensutredning. – Rapp., Ministry of Petroleum and Energy (OED), Oslo.

Lorentsen, S.-H. 1990: Det nasjonale overvåkningsprogrammet for hekkende sjøfugl. Resultater fra 1988 og 1989. – NINA Oppdragsmelding 34, Trondheim.

Vader, W. 1988: Økologisk ubalanse i Barentshavet. – Foredrag Finnmark Senterparti, Kautokeino 28-2-1988.

Vader, W., R. T. Barrett, K. E. Erikstad & K.-B. Strann in press: Differential responses of Common and Thick-billed Murres *Uria* spp. to a crash in the capelin stock in the southern Barents Sea. – *Studies Avian Biol.*

Henrik Skov, Jan Durinck & Finn Danielsen

To internationale fuglemøder i New Zealand

ICBPs 20. Verdenskonference og den 20. Internationale Ornitologiske Kongres

Den internationale ornitologkongres er den store "varemesse" i ornitologiens verden. Det er her de håbefulde yngre fugleforskere kan etablere nyttige kontakter eller forsøge at hævde sig mellem de store koryfæer. Koryfæerne regner naturligvis med at kunne inspirere de håbefulde, men risikerer også at få at vide, at de er ved at blive overhalet af nye teknikker eller nye tanker.

Begivenheden gentager sig hvert fjerde år. Den seneste ornitologkongres, nummer 20 i rækken, foregik ved universitetet i Christchurch i New Zealand 2.-9. december 1990. I tilknytning til dette kæmpe-arrangement med ca 1300 deltagere foregik ICBPs 20. Verdenskonference. Det skete i Hamilton 19.-27. november. Dette er et mere beskedent arrangement, men fordi de vedtagne strategiplaner kan få store følger for DOFs fremtid, kan også denne kongres fortjene spalteplass i DOFT.

Mødeaktiviteten var suppleret med et passende udbud af ekskursioner, spændende fra småture til et svimlende dyrt Southern Ocean cruise. Naturen er pragtfuld, fugle-

faunaen artsfattig men speciel. I nattemørket i skovene kan man lytte efter kiwiens hæse pib, og i de pragtfulde bjerglandskaber kan man komme til at håndfodre de tilidsfulde kea-papegøjer. Endelig var der naturligvis dansende maoripiger, øl i baren og andre lejligheder til uholdelige digressioner.

Fra dansk side deltog undertegnede, Else Bering, Peter Arctander, Kaj Kamp, Jan Dyck og Lorenz Ferdinand.

En global strategi for fuglebeskyttelse tager form

ICBPs konference omfattede diverse workshops og symposier, men det centrale var dog tre dages "forretningsorden": præsentation og godkendelse af organisationens udvikling og fremtidsplaner, valg o.l.

ICBP er inde i en rivende udvikling fra et lille sekretariat, der iværksætter projekter for alvorligt truede fugle, til en organisation med en klart defineret niche i verdensstrategien for bevarelse af biologisk mangfoldig-

hed. Styrken skyldes måske fremfor alt, at ICBP har en god forsknings- og analyse-afdeling. Desuden er man begyndt at køre fund-raising og kampagner på et meget professionelt plan. Der er ingen tvivl om Christoph Imboden's evner som administrator og økonomisk planlægger.

De nationale sektioner tegner et mere broget billede. Kun nogle få lande er rigtigt aktive, og i disse tilfælde er det normalt den nationale fuglebeskyttelsesforening og ikke ICBP-sektionen, der har initiativet. Således er Danmark et af de meget få lande, hvor selve ICBP-sektionen har spillet en konstruktiv rolle. Schweiz er lidt af et paradoks, idet man ikke selv laver internationale projekter, men alligevel kan skaffe penge til et stort antal sådanne. England (RSPB) har øget sin fund-raising og projektaktivitet for fremmede lande enormt, medens f.eks. Canada og Tyskland næsten kun har nationale projekter.

Mange medlemmer arbejder stadigvæk med enkeltarts-projekter, især de specielt "sexy" arter, men ICBPs handlingsplan har næsten helt droppet denne aktivitetsform. Imboden holdt et meget kritisk indlæg om fangenskabssavl og udsætning som "strategi" (man skulle tro han havde studeret Meltoftes artikel i DOFT 78: 65-70, 1984), og pointerede, at den afleder opmærksomheden fra de grundlæggende problemer, udsender forkerte signaler, og er meget bekostelig.

ICBPs nye handlingsplan fokuserer på bevarelse af økosystemer. ICBP bruger fugle til at dokumentere generelle trusler mod miljøet, og udnytter fuglenes popularitet til at skabe miljøbevidsthed. Der sættes meget på dokumentation og analyse, og en af de centrale aktiviteter er etablering af databaser over alle fuglearter med begrænset udbredelse (endemiske arter). Kocentrationen af endemiske fuglearter i et område reflekterer områdets generelle betydning for opretholdelse af biologisk mangfoldighed. Fordi fuglene er den bedst kortlagte større dyregruppe, kan analyser af fugleudbredelser få en central

rolle i prioriteringen af den globale naturbevarelse. Projektet har høstet stor anerkendelse, f.eks. fra Verdensbanken.

Analyserne har givet Philippinerne, Indonesien, Kina, Sydøstbrasilien, og visse øgrupper i Caraibien og Stillehavet højeste prioritet, men handlingsplanen har en lang liste med projektforslag.

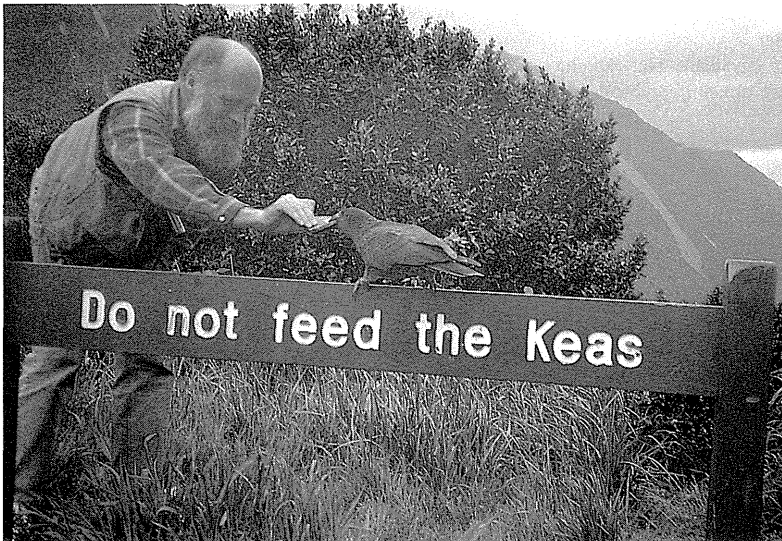
Som et nyt projekt vil ICBP nu også etablere databaser for alle de mere udbredte fugle. Formålet er at have et beredskab overfor begyndende ændringer også i de almindelige arters status.

Ny struktur i det internationale fuglebeskyttelsesarbejde

Udviklingen i ICBP skyldes fremfor alt stabens egen indsats for at skaffe dækningsbidrag og opbygge fonde. Da ICBP var lille, kunne det meste klares med kontingenter fra de nationale sektioner. Idag er sektionerne ikke i stand til at klare mere end godt 1% af grundbudgettet. World Bird Club giver 3%.

Det svage engagement fra sektionerne gav anledning til at revidere ICBPs struktur. En analyse af organisationens stærke og svage sider er blevet foretaget af konsulenter og RSPB (der også fornyligt har gransket DOFs struktur). Den vigtigste svaghed har været ICBPs føderative struktur. De nationale sektioner har tit fungeret som kaffeklubber for valgte repræsentanter for foreninger og institutioner, og der har været uendelig lang vej fra menigt foreningsmedlem til Cambridge. Resultatet blev, at foreningerne ville bruge penge på deres egne projekter i stedet for at støtte udviklingen af en overordnet international handlingsplan.

På denne baggrund har ICBP overvejet at opgive sektionerne og i stedet lave en WWF- eller Greenpeace-lignende organisation. Strategiforslaget til verdenskongressen blev dog, efter konsultationer i kulisserne, udformet mere fleksibelt: ICBP vil gerne have en stor fuglebeskyt-

Jon Fjeldså gør en konkret indsats for international fuglebeskyttelse – trods modstand fra myndighederne!
Foto: Else Bering.

telsesforening i hvert land til at være lederorganisation (LO) i området, men sektionerne fortsætter i de lande som ikke vil deltage på LO-niveau.

Der var udbredt enighed om, at fuglebeskyttelsesforeningerne vil have store fordele af ICBPs overordnede planlægning, selv om nogle få repræsentanter mente, at ICBP skulle lade være med at blande sig. Det mest kritiske punkt er dog, at man af veneration for sin traditionsrige lokale forening vanskeligt kan acceptere noget som ligner administration fra Cambridge. Det blev også understreget, at ICBP må afsætte mange flere ressourcer til "medlemspleje".

Efter verdenskongressen er der kommet nye boller på suppen. Det skete på et møde i Cambridge 7. februar med repræsentanter fra 7 potentielle LO'er, bl.a. underteignede fra DOF. Her blev vi enige om, at LOerne måtte have en central rolle i udformningen af ICBPs miljøpolitiske linje og de fælles handlingsplaner og kampagner. I praksis vil ICBP fra 1992 være en union af førende fuglebeskyttelsesorganisationer, der arbejder omkring et fælles program. I denne sammenhæng er sekretariatet i Cambridge ikke en overordnet, men et koordinationscenter, som også forestår de større analyser, som kræves for at lægge en god strategi.

Systemet vil give oplagte fordele for DOF. Fremfor alt kan DOF profilere sig i den danske befolkning som medspiller i en international indsats. Dernæst bliver vort arbejde udenfor Danmarks grænser mere effektivt. LOerne bør bidrage betydeligt til ICBPs budget, men fordelingen aftales mellem LOerne, med medlemstallet som udgangspunkt.

Det forventes, at unionen og de første 10-15 LO'er præsenteres internationalt i medierne i maj 1992. Hvis medlemmerne vil, er DOF med i kredsen.

Inspirerende symposier

ICBP-konferencen omfattede også fem dage med workshops og symposier. Emnerne var havfugle, beskyttelse af Stillehavsområdets fugle, handel med fugle, fugleturisme, artsforvaltningsprojekter og strategier for bevarelse af biologisk diversitet.

Foredragene var en fin kavalkade over aktuelle projekter, og en ajour-føring om miljøproblemer verden rundt.

Et af de skræmmende nye problemer er det antal af havfugle, delfiner m.m., der dræbes af japanernes hypermoderne fiskeri i Stillehavet. Det har påført Vandrealbattrossen en ekstra dødelighed, så bestanden langsomt men ubønhørligt aftager (J. P. Croxall). Som en kontrast hertil fortalte et sjovt og inspirerende foredrag om bevarelse af et artsrigt kystfuglesamfund: i USA har man fået kolonifugle tilbage til gamle ynglesteder ved at supplere Sølvmåge-bekæmpelse med opsætning af terneattrapper (som ikke engang behøver at være vellignende) og automatisk afspilning af lydband af terner og stormsvale (Richard Podolsky).

Et af de store problemer i udviklingslandene er, at lokalbefolkningen ikke vil acceptere naturbevarelse, med mindre naturen giver dem økonomiske fordele. Det er umuligt at overbevise en fattig landmand om, at han skal

beskytte de papegøjer, som hvert år æder hans afgrøder. Derfor skal vi ikke blot studere fugle, men også befolkningens tankegang, økonomi o.a. Der blev givet mange perspektivrige eksempler. Enrique Bucher præsenterede meget grundige analyser omkring papegøjefangsten i Argentina, og viste, at fuglene næppe kan beskyttes uden at man løser nogle grundlæggende samfundsmæssige problemer.

Det er alligevel værd at bemærke, at fuglefangst giver meget lidt fortjeneste til lokalbefolkningen. Det er de internationale forhandlere, som scorer kassen. Men enkelte steder kan økoturisme repræsentere et godt økonomisk potentiale, vel at mærke hvis den tilrettelægges, så pengene ender i lokalbeboernes lommer (lokalkendte guider, lokal mad etc.). Fugleturisme er måske den eneste løsning på problemerne omkring visse store havfuglekolonier på oceaniske øer. Her kan turistindtægterne hurtigt udkonkurrere den indtægt, befolkningen idag har ved at nedslagte fuglene. Symposiet gav også nogle gode diskussioner om hvorledes man bedst kan udnytte turismen i naturbeskyttelsens tjeneste.

Alle symposiebilag vil senere udkomme i bogform (ICBP Technical Publications).

Ornitologiens aktive fronter

De internationale ornitologkongresser giver en bred præsentation af aktuel ornitologi. De dækker hele spektret, fra hormonsystemer til fugletræk eller fødesøgningsadfærd; men programkomitéen anstrænger sig for især at præsentere de felter, der i særlig grad er under udvikling. Det sker normalt ved, at en af de førende eksperter sammensætter et emnesymposium med 5-10 inviterede folk, som har noget spændende nyt. Dermed giver kongresserne et fint øjebliksbillede af ornitologiens aktive fronter.

Den 20. kongres i rækken omfattede ikke mindre end 867 foredrag, 132 rundbordsdiskussioner, 703 posters og diverse film. Det blev nødvendigt at køre indtil 11 symposier o.l. samtidigt. Man skulle sætte sig grundigt ind i det 552 sider tykke katalog med "timeplaner" og korte resuméer for at tilrettelægge dagen, så man fik det vigtigste med. Naturligvis skete det alligevel, at to af de foredrag, man slet ikke ville undvære, fandt sted på samme tid.

Jeg vil kort nævne nogle af de vigtigste tendenser, og nogle af de mest spændende nyheder. De allerfleste fo-

redrag vil imidlertid blive trykt i kongresberetningen, som forventes at udkomme allerede ca 1 år efter kongressen.

Der var tre bidrag fra Danmark. Peter Arctander præsenterede undersøgelser af variationer i basesekvenser i fuglenes arveanlæg (DNA), hvor han empirisk kunne vise uens hastigheder for akkumulation af forskellige slags mutationer over lange tidsrum. Dette kan få stor betydning for udvikling af mere raffinerede computerprogrammer, når DNA-data skal bruges til at fastslå fuglenes slægtskabsforhold. Jan Dyck beskrev, at udbredelsen af en bestemt type grønt fjerpigment tyder på, at turacoer skal afledes fra asiatiske hønsfugle. Undertegnede analyserede udviklingen af fuglefaunaen i de meget højtliggende skove i Andesbjergene.

Fuglesystematikken i omvæltning

Midt punktet for kongressen var dets præsident, Charles Sibley, som skulle hyldes for sit gigantiske forsøg på at fastslå fuglegruppernes slægtskabsforhold ved sammenligning af deres arvemateriale (DNA-hybridisering). I alt har han sammenlignet DNA fra 1700 fuglearter, og resultatet er nu kommet i bogform (C. G. Sibley & J. E. Ahlquist 1990: *Phylogeny and classification of birds*. – Yale Univ. Press). I sin åbningstale fremhævede Sibley de mest markante opdagelser, hvoraf enkelte er omtalt i DOFT 78: 141-144, 1984.

Styrken i Sibleys arbejde ligger i det enorme antal af forsøg og det, at hans metode giver en gennemsnitsforskel for alle arveanlæg. Men selv om mangfoldige brikker er faldet smukt på plads, er der stadig flere tegn på, at teknikken er for grov. Molekylærbiologisk forskning er i hurtig vækst, og de forskellige teknikker giver ikke altid de samme resultater. En af Sibleys store "opdagelser" var, at alle de specielle australasiatiske grupper af sangfugle har én stamform (*Se på Fugle s. 70-71*). Men nye immunologi-data tyder på, at lyrehalen opstod langt tidligere, hvilket iøvrigt passer med de anatomiske data (Les Christidis).

Kongressen viste klart, at fuglesystematik har fået sin renaissance. Men den gammeldags metode, med ofte ret subjektive vurderinger af enkeltkarakterer, er passé. I stedet ser vi idag computerbehandling af store karakter-sæt. Enzym-data viger pladsen for DNA-data, hvor Sibleys gennemsnitsmål nu efterfølges af mere eller mindre vellykkede forsøg på at bestemme DNA-molekylernes basesekvens. Det er skønt at konstatere, at miljøet, der har udviklet sig i København (ved P. Arctander), er med i forreste linje. Mange af foredragene belyste oprindelsen af New Zealands meget specielle fuglefauna, og hvorledes de "gamle" fuglegrupper kan fortolkes i lys af hvad vi idag ved om opsplittningen af det gamle sydkontinent Gondwanaland. Basesekvenser fra DNA fra fossil knoglevæv af New Zealands uddøde moafugle viser nærmere slægtskab med australiens emu og kasuarer end med kiwi, dvs. at strudselignende fugle har koloniseret New Zealand i to omgange (A. Cooper, G. K. Chambers). Nye fortolkninger af sydkontinenternes fauna skyldes også store mængder af nye fuglefossiler. Omfattende udgravninger på Stillehavsoerne tyder på, at en

meget betydelig del af den oprindelige fauna blev udryddet af polynesere og maorier inden europæernes ankomst. Især forsvandt mange frugtædere, med det resultat, at mange polynesiske træer nu står uden naturlige frøspredere (Helen James, Dave Steadman, Storrs Olson).

Nye anatomiske undersøgelser tyder på, at de fossile rovtræner (*Diatryma, Gastrornis*) slet ikke var prædatorer i slægt med slangetræner, som tidligere antaget, men vegetarer i slægt med hyrdefugle (Allison Anders).

Nyt om livsstrategier

John Craig gav i sin plenarforelæsning en omfattende revidering af det, som i moderne ornitologisprog kaldes parringsstrategier: hvorfor nogle fugle er strengt monogame, andre tilsyneladende monogame med hyppige "sidespring", mens atter andre er polygame. Teoriernes udvikling blev illustreret af Craigs hjælpere, der var udklædt dels som Darwin, dels som en repræsentant for 1970ernes sociobiologi, og dels som Craig selv. Fin happening-stil. Den nye konklusion er, at alle de fine teoretiske modeller, der især er udviklet i USA, er noget fis. Virkelighedens verden er, at man parrer sig med enhver, man føler sig tilstrækkeligt bekendt med. Arter, der f.eks. på grund af deres jagtteknik er enspændere, har svært nok ved at finde en enkelt livsledsager. Arter, hvor individerne kender hinanden godt, boller i flæng. Craig nævnte ikke hvor mennesket passer ind på skalaen.

Medens forskning i livsstrategier længe har været domineret af musvitter, fluesnappere og andre arter med hurtig bestandsomsætning, er opmærksomheden idag rettet imod det forhold, at de fleste fugle forplanter sig langsomt. Det gælder f.eks. næsten alle New Zealands indfødte fuglearter.

En teori der kollapsede

1970er-generationen af nordamerikanske økologer (den såkaldte McArthur-Wilson-skole) syntes helligt overbevist om, at der fandtes enkle lovmæssige sammenhænge mellem antallet af arter og de økologiske forhold. Årsagen skulle være konkurrencen mellem arter, som sætter grænser for, hvor mange arter der kan dele ressourcerne, afhængigt af hvor komplekst eller stabilt miljøet er. De øbiogeografiske teorier om hvorledes antallet af arter påvirkes af habitatøernes udstrækning og isolation hører også med til den tids ånd.

Det hele virker meget mere kaotisk idag. Der er simpelt hen for mange variable faktorer, og måske bliver det hele forstyrret af historiske forhold. Et symposium om samfundsøkologi konkluderede nærmest, at det næsten er uladsiggjort at afsløre sammenhænge mellem fuglesamfund og miljøforhold uden meget bredt anlagte og langsigtede teamwork-projekter, hvor man kan skaffe pålidelige tal for et meget stort antal faktorer (J. Wiens).

Eller også må man være håbløs optimist. Og heldigvis kan ornitologiens historie vise eksempler på, at netop naiv optimisme har vist vejen ud af et dødvande.

Jon Fjeldså

Egyptiske vådområder – på kanten af udviklingen

Omkring 25% af de resterende vådområder i Middelhavsregionen ligger i Egypten. Landet er derfor centralt for overvintrende bestande af palæarktiske vandfugle. Den frodige Nil-dal og Nil-deltaet har imidlertid også nogle af klodens mest akutte problemer med overbefolkning. 55 mio. mennesker lever på et samlet areal mindre end Danmark. Næppe andre steder er behovet for en bæredygtig udnyttelse af de sidste vådområder derfor mere åbenlyst. Samtlige større egyptiske vådområder har i løbet af de sidste 100 år gennemgået fundamentale økologiske ændringer som følge af menneskeskabte indgreb. De fire vigtige laguner i den nordlige del af Nil-deltaet er blevet reduceret med over 50%. Den store Aswan-dæmning har muliggjort en storstilet udbygning af kunstvandning, og neden for dæmningen løber der i dag mere vand gennem kanalerne end i Nilens naturlige løb. Dette betyder f.eks., at deltaets laguner får tilført 4-5 gange så meget ferskvand. De tidligere brakvandsområder er derfor blevet næsten ferske, hvilket har betydet markante ændringer i fiskeriet, kraftig vækst i rørskovene o.s.v.

Det var derfor med spænding, at der i vinteren 1989/90 atter blev gennemført en total optælling af de overvintrende vandfugle i de egyptiske vådområder. Ti år tidligere havde nogle hollændere lavet en opgørelse (Meininger, P. L. & W. Mullié, 1981: The significance of Egyptian wetlands for wintering waterbirds. – The Holy Land Conservation Fund). Derved var der et godt udgangspunkt for at påvise indtrufne ændringer.

Optællingerne blev gennemført i et samarbejde mellem Egyptian Wildlife Service (EWS), International Waterfowl and Wetlands Research Bureau (IWRB) og Foundation for Ornithological Research in Egypt (FORE). Initiativet til tællingerne kom igen fra Peter L. Meininger i Holland. Vi var med efter invitation, men således, at vi blev bedt om at lede gennemførelsen af vinterprojektet. Vore hollandske kolleger kunne derved koncentrere deres indsats om en storstilet undersøgelse af forårstrækket af vadefugle.

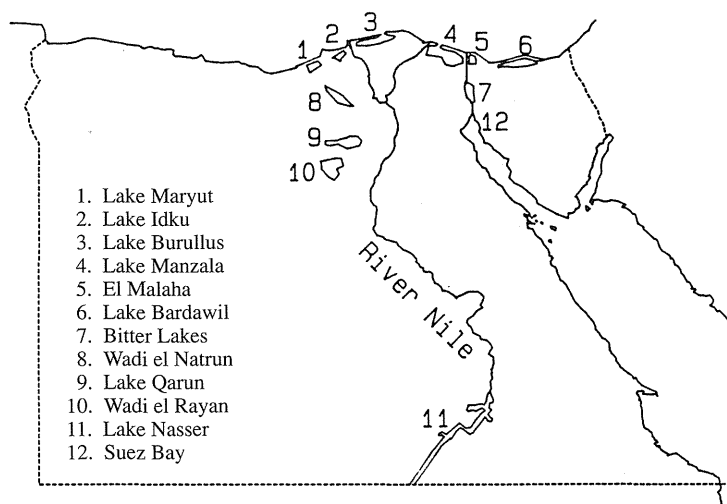
Det var et særdeles internationalt hold, der var sammensat til vinterens tællinger: fem egyptere, to hollændere, en englænder og to danskere. Vores arbejde bestod også i, parallelt med land/bådoptællinger, at organisere en flyoptælling. Det er første gang en sådan er gennemført i Egypten.

De godt 570 000 optalte vandfugle demonstrerede, at egyptiske vådområder stadig er blandt de vigtigste for overvintrende vandfugle i Middelhavsregionen. Seks egyptiske vådområder kan klassificeres som værende af international betydning: Manzala, Burullus, El Mahala, Bardawil, Qarun søen og saltsøer vest for Maryut.

Sammenlignet med en total på 542 000 fugle under undersøgelserne 10 år tidligere ser der umiddelbart ikke ud til at være sket de store ændringer, men tallene snyder. De kombinerede tællinger i 1989/90 gav nemlig en betydelig bedre dækning end det var muligt førhen, og detaljerede analyser af materialet viser meget alvorlige forringelser i fuglelivet.

Selv uden at kompensere for den bedre dækning viste de to tidligere hyppigste arter meget alvorlige tilbagegange: Blishøne fra 185 000 til 32 000 (-83%) og Skeand fra 75 500 til 42 500 (-44%). Andre markante tilbagegange udviste Sorthalset Lappedykker (-72%, til 3500) og Hvidøjet And (-95%, til blot 340). For sidstnævnte art ser situationen desværre ud til at være ligeså alvorlig i resten af Middelhavsregionen.

Hvidskægget Terne viste til gengæld en markant fremgang på 69%. I alt 44 000 blev optalt. Det er den største vinterforekomst, der er kendt i den palæarktiske region, og måske den største kendte forekomst i verden. Det samme må være tilfældet for de registrerede Dværgmåger. Af ikke mindre end 53 000 Dværgmåger blev alene de 47 000 optalt over Manzala-lagunen, hvor der 10 år tidligere ikke blev set en eneste. Desværre er baggrunden alt andet end opmuntrende: både Hvidskægget Terne og Dværgmåge lever af organisk affald eller af store koncentrationer af myg, og de høje antal er indikationer på stærk forurening. Fra Cairos millioner tilledes der gen-

Fangst af fugle er én side af den intensive udnyttelse, de egyptiske vådområder er udsat for. Med den igangværende udvikling kan denne årtusindgamle tradition dog snart være historie.

nem en åben kanal så enorme mængder af urensset spildevand (nærmere beskrivelse skal venligst forbigås), at den over 900 km² store lagune er tæt på et kollaps. I store områder er den tidligere så frodige undervandsvegetation helt bortskudt af en tæt algesuppe. En anden konsekvens heraf var, at den planteædende Blishøne kun

Markante ændringer i de overvintrende bestande af udvalgte vandfugle i egyptiske vådområder. Ved arter mærket * skyldes fremgangen overvejende en bedre dækning ved optællingerne i 1989/90.

	1980	1990
<i>Arter i tilbagegang</i>		
Sorthalset Lappedykker	12 000	3 500
Skeand	76 000	43 000
Hvidøjet And	6 800	340
Blishøne	185 000	32 000
<i>Arter i fremgang</i>		
Skarv	2 500	28 400
Sølvhejre	110	1 100
Flamingo*	7 000	20 500
Gråand	420	5 400
Klyde*	2 800	21 000
Dværgråge	240	53 000
Hvidskægget Terne	26 000	44 000

kunne opstøves i et antal af 410 fugle, hvor der ti år tidligere havde været 53 000.

En meget positiv oplevelse var samarbejdet med vore egyptiske kolleger. Overalt hvor vi kom frem var der gjort et dygtigt forarbejde, f.eks. med lokale kontakter eller aftaler om leje af både.

Den egyptiske regering har tiltrådt Ramsar-konventionen på forarbejde af EWS. To områder er udpeget: Burullus og Bardawil. Der er imidlertid lang vej til en bæredygtig udvikling af ressourcerne. EWS kommer ofte ud i medierne, og ved EWSs kontor har ICBP finansieret et uddannelsescenter, hvor der især arbejdes med børn og unge. Men arbejdsbetingelserne for EWS er overordentligt vanskelige. Projekter som vinterprojektet er kun mulige ved udenlandsk finansiering – Egypten har ikke råd. Selve driften af EWS sker ved et relativt beskedent bidrag fra U.S. Fish and Wildlife Service, og uden denne støtte fandtes EWS simpelthen ikke i dag. Den egyptiske stat betaler personalets lønninger, men her som andre steder er miljøarbejde ikke i høj kurs. Efter ti års ansættelse er lønnen stadig kun omkring 600 Dkr/måned. Sikringen af kontinuiteten ved kvalificerede ansatte er derfor helt afhængig af udenlandske projekter, der giver mulighed for ekstra indtjening.

Vinterprojektet blev betalt med generøs støtte fra National Geographic Society, Office Federal de l'Environnement, des Forêts et du Paysage (gennem Ramsar-kontoret) og Foundation Tour de Valat.

*Uffe Gjøl Sørensen og Ib Krag Petersen
Foundation for Ornithological Research in Egypt*

DOFs internationale engagement

ICBP, IWRB, IUCN og DAFIF er forkortelser, der ses oftere og oftere i foreningens blade. Hvad står de for, hvad er det for organisationer, og hvad er DOFs forbindelse med dem? Det vil jeg give en lille oversigt over her, og samtidig præsentere et par organisationer mere, som DOF er med i, uden at det har givet de store overskrifter i bladene.

Når DOFs internationale engagement tillægges større og større vægt, så skyldes det erkendelsen af, at fugle- og naturbeskyttelsesproblemerne er størst i de lande, som har mindst råd eller vilje til at gøre noget ved dem, dvs. landene i den tredje verden og tildels også Middelhavslandene. Det er os i de rige lande, der har pengene og ekspertisen til at gøre noget, hvad enten det drejer sig om at sikre vore trækfugles overlevelse sydpå eller at bevare det utroligt smukke og rige fugleliv i tropiske skove og vådområder.

Dette arbejde kan vi ikke overlade til WWF og de andre store internationale organisationer alene. Ingen anden naturinteresse er så udbredt som fugleinteressen. Derfor må vi i højere grad klare fuglenes problemer selv, mens de andre tager sig af alle de andre dyregrupper og miljøproblemerne ivotrigt. På denne baggrund har DOF prioriteret international fuglebeskyttelse helt i top, og vi har engageret os mere og mere i en række af de mest relevante internationale organisationer, hver med deres arbejdsområde og rolle i det fælles mål: at bevare en rig og mangfoldig verden omkring os.

International Council for Bird Preservation – ICBP

Det Internationale Fuglebeskyttelsesråd er DOFs vigtigste internationale kontakt; eller nærmere: ICBP er DOFs organisation for fuglebeskyttelsesarbejdet udenfor Danmarks grænser. Foreningen har valgt hovedsageligt at arbejde gennem denne organisation, fordi den specielt beskæftiger sig med fugle, fordi den i høj grad arbejder på græsrodsniveau, og fordi den formår at få maksimal effekt ud af de indsamlede midler.

ICBP arbejder med fuglebeskyttelse overalt i verden. Hovedindsatsen har været beskyttelse af udryddelsestruede arter, bevarelse af gode fuglelokaliteter, kampagner mod overdreven jagt og fangst samt andre trusler mod fuglelivet. I mange år har aktiviteterne især været rettet mod problemerne i Middelhavslandene og udviklingslandene. Bl.a. har et særligt trækfugleprogram taget sig af de problemer, vore trækfugle møder under trækket og i vinterkvartererne i Sydeuropa og Afrika. Se artiklen herom i DOFT 84 (1990), side 1-2.

ICBP, der ved oprettelsen i 1922 blev verdens første internationale naturbevarende organisation, er opbygget af nationale komitéer i 65 lande. Hver komité består af repræsentanter for organisationer og institutioner, der er engageret i fuglebeskyttelse. Det er altså ikke en medlemsorganisation, men en paraplyorganisation for i for-

vejen eksisterende organisationer. Man kan dog blive personligt støttemedlem af World Bird Club, hvilket ca 100 danskere har benyttet sig af som supplement til deres DOF-medlemskab (se *Fugle* 1, 1990, side 8).

Den danske ICBP-komité består af repræsentanter for Dansk Ornitologisk Forening, Foreningen til Dyrenes Beskyttelse i Danmark, WWF Verdensnaturfonden, Danmarks Naturfredningsforening, Natur og Ungdom, Zoologisk Centralinstitut og Zoologisk Museum i København samt Naturhistorisk Museum i Århus og med observatører fra Skov- og Naturstyrelsen. DOF er repræsenteret ved undertegnede og Michael Køje Poulsen. Jon Fjeldså er formand og sekretær.

DOF samler penge og oplysninger ind til hovedorganisationens arbejde, og vi er selv engageret i en lang række projekter i så forskellige lande som Tanzania, Peru, Ecuador, Indonesien, Filippinerne, Egypten og Grækenland. Undertegnede er medlem af forretningsudvalget for den europæiske sektion og af styringsgruppen for ICBPs trækfugleprogram. Se også artiklen om sidste møde i den europæiske sektion i DOFT 83 (1989), side 109-110. ICBPs sekretariat ligger i Cambridge i England.

International Waterfowl and Wetlands Research Bureau – IWRB

Det internationale bureau for vandfugle- og vådområdeforskning er en samarbejdsorganisation for forskere og naturforvaltere med ansvar for vandfugle og vådområder. Det er denne organisation, der står for de årlige optællinger af trækkende og overvintrende vandfugle i store dele af verden, kortlægning af internationalt værdifulde vådområder samt koordinering af beskyttelsesarbejdet omkring disse.

Organisationen blev startet af ICBP i 1954, men IWRB blev hurtigt en selvstændig organisation bygget op af nationale delegerede og forskergrupper. Hvert af de tilsluttede 38 lande har to delegerede i bestyrelsen: en fra de statslige myndigheder og en fra en privat organisation. Danmark er repræsenteret ved Karsten Laursen fra Danmarks Miljøundersøgelser og undertegnede valgt af ICBP-Danmark. Herudover er Danmark stærkt repræsenteret i de 17 forskergrupper, idet Jesper Madsen er formand for gåsegruppen og Jon Fjeldså for lappedykkergruppen, som IWRB har fælles med ICBP.

IWRB er en af de få organisationer, hvor jægere og fuglebeskyttere sidder ved samme bord, samlet om en fælles interesse i at beskytte vådområderne og deres rigdom af vandfugle. Både DOF og Jagtorganisationernes Fællesudvalg er støttemedlemmer af organisationen, som ellers finansieres af statslige midler.

IWRB var "mor" til Ramsar-konventionen om beskyttelse af vådområder, og organisationen spiller stadig en betydelig rolle omkring promoveringen af denne og andre internationale aftaler om naturbeskyttelse. IWRBs

sekretariat er placeret hos Wildfowl & Wetlands Trust i Slimbridge i England.

World Conservation Union – IUCN

International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources – den internationale naturbeskyttelsesunion – er den største og mest indflydelsesrige internationale naturbevarende organisation. IUCN arbejder tæt sammen med WWF Verdensnaturfonden – de bor i samme hus i Gland i Schweiz – og har både private organisationer, regeringer og statslige myndigheder som medlemmer. IUCN arbejder meget aktivt med en række internationale naturbevarende aftaler, bl.a. Ramsar-konventionen, og har stået i spidsen for udarbejdelsen af World Conservation Strategy. Dette arbejde foregår i tæt samspil med FN-organisationerne UNEP og UNESCO.

DOF er medlem af IUCN og den danske IUCN-komite. Flere andre danske naturorganisationer er medlemmer, og Veit Koester fra Skov- og Naturstyrelsen er medlem af IUCNs bestyrelse.

DAFIF

Den sidste af indledningens forkortelser står for DOFs Arbejdsgruppe for International Fuglebeskyttelse med undertitlen "en støttegruppe for ICBP". Det er i sagens natur ikke nogen international organisation, selv om ornitologer fra flere andre lande deltager i DAFIFs arbejde. Dette arbejde har været omtalt flere gange i *Fugle* og går i korthed ud på at engagere rejsende ornitologer i det vigtige arbejde med at fremskaffe oplysninger fra områder, som er dårligt kendte, eller som der er særlige behov for oplysninger fra.

DAFIF er en ægte græsrodsorganisation og et godt eksempel på, hvad DOF kan bruges til, når en lille gruppe græsrodder får en god idé. DAFIF har allerede nu få år efter starten manifesteret sig med et afsluttet projekt på Sumatra og med et nyt stort projekt på Filippinerne. Et nyhedsbrev fortæller kontaktpersoner og interesserede medlemmer om sidste nyt fra den internationale fuglefront.

WEBS, EEB og Eurogruppen

Disse tre mindre kendte organisationer beskæftiger sig "kun" med Europa. Working Group of European Bird Protection Societies – WEBS – er en samarbejdsorganisation for europæiske fuglebeskyttelsesforeninger. Efter at ICBP har intensiveret indsatsen betydeligt også omkring fuglebeskyttelse i Europa, bliver WEBS mest brugt til udveksling af erfaringer om publikationer, PR-arbejde, medlemshvervning og andet organisatorisk arbejde. Dette sker ved møder og symposier med års mellemrum.

European Environment Bureau – EEB – er en samarbejdsorganisation mellem natur- og miljøorganisationer i EF-landene. Det er den væsentligste lobbyorganisation for natur- og miljøbeskyttelse i EF, hvilket med Fællesmarkedets stigende engagement i disse ting er af stor be-

tydning. DOF er repræsenteret ved Arne Jensen og Knud Flensted, og David Rehling fra Danmarks Naturfredningsforening er næstformand for EEB.

EF-arbejdet anses for at være så vigtigt for natur- og fuglebeskyttelsesarbejdet i Europa, at fuglebeskyttelsesforeningerne har etableret deres egen lobbyorganisation: "Eurogroup for the Conservation of Birds and Habitats". Gruppen er nedsat af ICBP og består af de største fuglebeskyttelsesforeninger i hvert EF-land. Samarbejdsformen er til diskussion for tiden med henblik på en væsentlig intensivering af arbejdet, bl.a. med eget sekretariat i Bruxelles. Dette skal ses på baggrund af en stigende erkendelse af, at vores vigtigste "instrumenter" i arbejdet for at redde naturværdierne i Europa – ikke mindst i Syd-europa – er EFs fuglebeskyttelsesdirektiv og det kommende habitatdirektiv. Samtidig er EFs landbrugspolitik og strukturfordele de største trusler mod EF-landenes natur og miljø. EFs positive og negative indflydelser rækker i øvrigt langt ud over EF-landenes grænser.

Også i dette arbejde er DOF repræsenteret ved Arne Jensen og Knud Flensted.

Skandinavisk Ornitologisk Union – SOU

Også på nordisk plan er der etableret en samarbejdsorganisation. Ved starten i 1969 var formålet alene udgivelsen af *Ornis Scandinavica*. OS har i de 20 år, det nu er udkommet, udviklet sig til et af verdens førende ornitologiske tidsskrifter. Organisationen tog siden initiativ til afholdelsen af skandinaviske ornitologiske kongresser. Danmark har netop været vært for den 7. kongres (se DOFT 84 (1990), side 100-101). DOF er repræsenteret ved Jon Fjeldså og Hans Meltofte med Jesper Madsen som suppleant. Førstnævnte har netop afsluttet en treårig periode som præsident for SOU. Vi forsøger nu via SOU at øge det nordiske samarbejde omkring fuglebeskyttelse.

WWF – Verdensnaturfonden

Verdensnaturfonden kræver næppe nogen nærmere præsentation. Med nationale afdelinger i 28 lande – heriblandt Danmark – samler WWF penge ind til naturbeskyttelsesprojekter i alle verdensdele. En trediedel af de indsamlede midler kan bruges i hjemlandet, mens resten skal bruges i verdens fattige lande, hvor problemerne er størst og mulighederne for at løse dem mindst. Mange af WWFs projekter vedrører fugle, og WWF har ydet – og yder – betydelige bidrag til arbejdet i ICBP, IWRB og IUCN. På nationalt plan har Verdensnaturfonden støttet en lang række fuglebeskyttelsesprojekter, hvoraf Frank Willes arbejde med den grønlandske Havørn og det grønlandske lomvieprojekt er de største.

DOF er repræsenteret i Verdensnaturfondens danske præsidium ved Arne Jensen, men ellers er DOFs samarbejde med WWF især koncentreret omkring konkrete projekter. WWF finansierede således en stor del af DAFIFs Sumatra-projekt (se *Fugle* 4, 1990).

Hans Meltofte

Doktorand på to millioner gæs

Gåsebestandene i det vestpalæarktiske område er næsten alle taget til i antal. Idag er der omkring 2 millioner gæs i regionen. Disse gæs har fået deres database på Kalø gods, tidligere Vildtbiologisk Station, idag Danmarks Miljøundersøgelses Afdeling for Flora- og Faunøkologi. Her koordineres gåseregistreringerne for International Waterfowl and Wetlands Research Bureau (IWRB). Drivkraften bag det hele er Jesper Madsen – eller Gåse-Jesper, som mange kalder ham.

Denne gang er det til en afveksling ikke Jesper selv, der skriver. Istedet har én af deltagerne i bedømmelsesudvalget over hans doktordisputats nu æren at skrive om Jesper. Den 14. december 1990 forsvarede nemlig Jesper sine gåseafhandlinger ved Universitetet i Århus, og han har idag god grund til at pryde sig med titelen *Doctor scientiarum*.

Doktorafhandlingen bygger på 8 tidsskriftartikler (nedenstående liste), men ialt kan Jesper henvise til en produktion på 35 primærartikler og 13 rapporter om gæs. Det er svært at begribe, hvorledes Jesper har båret sig ad med at kombinere forskning, skrivearbejde og organisatorisk indsats og samtidig haft tid til hjem, kone og barn samt absolut ustresset og gemytlig omgang med sin vennekreds. Noget af hemmeligheden er vel, at et god organisatorisk arbejde hænger naturligt sammen med evnen til at omgås andre mennesker. Jesper er engageret i alt, hvad han foretager sig, og han har evnen til at smitte andre med denne indlevelse.

Gæssenes årlige vandring

Gåsearterne er opdelt i veldefinerede bestande, der hver især har meget traditionsbundne vandring. I store flokke trækker de mellem yngleområdet og nogle traditionelle overvintringssteder med et antal trækrastepladser indskudt. Dette skema kaldes en "flyway".

Trods de oplagte muligheder for totaloptællinger af "flyway-bestandene", har de fleste tidligere vurderinger alligevel bygget på stikprøvetællinger. Mange undersøgelser er slået fejl på grund af uensartet materiale. Først med IWRBs koordinerede optællinger i de seneste 15-25 år har man kunnet lave totaloptællinger. Jesper har i høj grad været medvirkende til succes. Koordinationen sikrer pålidelige total-tal, og databaserne gør informationen let tilgængelig, så man løbende kan følge bestandsudviklingen, vejrets indflydelse o.s.v.

For at bedømme, hvorledes gåsebestandene reguleres, og hvorledes jagt, forstyrrelser o.lign. vil påvirke bestandene, er det nødvendigt at forstå den overordnede strategi bag den årlige vandring. Hvorfor flyver gæs undertiden lange etaper mellem nogle store rasteplasser, medens de i andre tilfælde rykker frem i korte etaper ad gangen? Hvorfor rykker de yngre, ikke-ynglende gæs i nogle tilfælde langt nord for yngleområdet om sommeren? Det bliver et spørgsmål om at vurdere, hvorledes gæssene får mest muligt ud af skiftende ressourcer sommer og vinter, og hvorledes de optimale valg påvirkes af konkurrence fra andre gåsearter, jagtligge forstyrrelser o.s.v.

Bestandsforøgelserne har givet nogle nyttige naturlig-

ge eksperimenter, idet Jesper har kunnet fastslå, hvorledes gæssene gradvist har måttet ændre deres strategi, efterhånden som bestandene forøgedes, og tage nye ressourcer i brug.

Gæssene fulgt fra Vadehavet til Arktis

De fleste tidligere gåseforskere har arbejdet enten i vinterkvarteret, på rasteplasser eller i yngleområdet. Jesper har studeret det hele. Det er vel netop derfor, Jesper idag kan vurdere, hvad de kritiske punkter er i gæssenes årlige cyklus.

Det startede med hans specialeprojekt 1980-83, hvor han studerede, hvorledes de Kortnæbbede Gæs udnyttede markerne i Vestjylland og hvilke faktorer, der påvirkede deres valg af græsningssteder.

Herefter sprang han lige til Nordøstgrønland, idet han i 1982 ledede konsekvensanalyser for den planlagte olieefterforskning i Jameson Land. Omfattende rekognosceringer til fods og med flyvemaskine førte til opdagelse af over 10 000 Bramgæs og Kortnæbbede Gæs. Men Jesper nøjedes ikke med at optælle bestandene og undersøge, hvorledes gæssene reagerede på helikoptere o.lign. Forjægning fra visse områder har kun kritisk betydning, hvis føderessourcerne er begrænsede. Derfor undersøgte Jesper vegetationens næringsværdi og gæssenes græsning. Han kunne dokumentere, at gæssene praktisk taget græsser alle de foretrukne fødeemner bort. Derfor kan gæssene ikke kompensere for forstyrrelser ved blot at flytte et andet sted hen.

Jesper kunne også vise, at Bramgæssene var udsat for konkurrence, og derfor undgik de brede floder, som blev foretrukket af de Kortnæbbede Gæs.

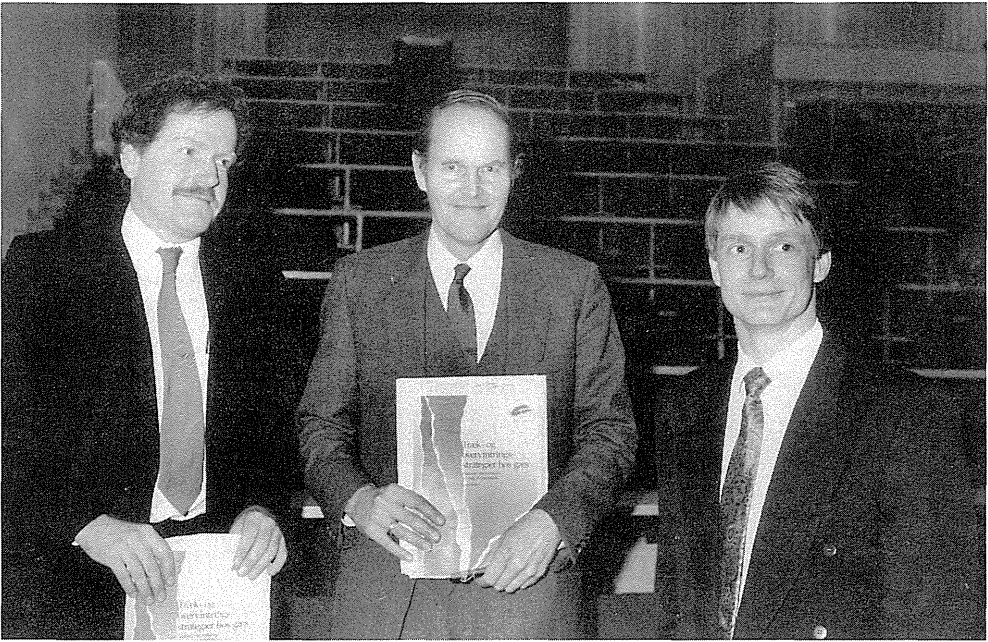
Senere er Jesper vendt tilbage til de danske kyster med undersøgelser over, hvorledes Knortegæssene udnytter skiftende føderessourcer. Jesper har her sandsynliggjort, at den voksende gåsebestand har skiftet habitat i takt med, at visse føderessourcer blev "opbrugt". Undersøgelserne har også godtgjort, at jagt kan tvinge gæssene til at opgive visse føderessourcer, længe inden de er opbrugt. Dermed nedsætter de jagtligge forstyrrelser områdets bæreevne.

Fortolkningerne fordrer hele tiden vurderinger af forhold på andre punkter i årscyklus. I 1987 foreslog Jesper, at den langsomme vækst i Spitsbergens bestand af Bramgæs kunne skyldes hårde betingelser i yngletiden. I de følgende år fulgte Jesper sine antagelser op med grundige studier på Spitsbergen.

Forbedret forvaltning

Bedømmelsesudvalget har især hæftet sig ved Jespers evne til at organisere en tidssvarende indsamling af omfattende og pålidelige data, vurdere hvilke faser i arternes årscyklus, der kræver detalstudier, og integrere de forskellige data. De enkelte undersøgelser er blevet kædet sammen på en moden måde, så de alle ses i en større sammenhæng.

Dette har givet grundlag for gode forslag til gåsebestandens fremtidige forvaltning, især hvorledes jagtligge

Den lykkelige doktorand (th) sammen med de to officielle opponenter, Rudi Drent fra universitetet i Groningen og (tv) Volker Loeschke fra Århus Universitet. Foto: Erik Thomsen.

interesser skal vægtes mod markskader. Markskaderne kan bedst undgås, hvis gæssene får lov til at græsse i fred på steder, hvor de ikke gør skade. Det kan være billigere at give tilskud til "gåsebetrængte" landmænd end at jage gæssene væk, for det sidste giver kun nogle svært forudsigelige markskader andre steder.

Jespers afhandlinger er blevet en massiv demonstration af, hvor afgørende det er, at den anvendte forskning (sektorforskningen) ikke hæmmes af alt for bundne opgaver. Forskeren må have lov til at bevæge sig i udkanten af det umiddelbart nyttige. Først når forskeren får lov til at lege lidt "på egen hånd", opdager han de spændende sammenhænge, som tillader ham at drage de rigtige konklusioner.

Lad mig blot håbe, at Jespers skrifter bliver læst af hans foresatte i Miljøministeriet, så de lærer, at det kan betale sig, at sektorforskerne får lov til at lave grundforskning.

Jon Fjeldså

En doktorgrad er ikke nødvendigvis ubegribelig eller højrovet. Jespers afhandlinger er let læselige og holdt i et sprog, som bør kunne forstås af de fleste erfarne DOF-ere. Statistik bruges kun til den mest nødvendige dokumentation. Jeg kan derfor anbefale Jespers afhandlinger som inspirerende læsning for alle fagligt aktive DOF-ere. Afhandlingerne findes i DOFs eller Kaløs publikationer, eller i de mere kendte internationale fagtidsskrifter:

Madsen, J., D. Boertmann & C. E. Mortensen 1984: The

significance of Jameson Land, East Greenland, as a moulting and breeding area for geese: Results of censuses 1982-1984. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 78: 121-131.

Madsen, J. 1985: Impact of disturbance on field utilization of pink-footed geese in West Jutland, Denmark. – Biol. Conserv. 33: 53-63.

Madsen, J. 1985: Relations between change in spring habitat selection and daily energetics of pink-footed geese *Anser brachyrhynchus*. – Ornis Scand. 16: 222-228.

Madsen, J. 1987: Status and management of goose populations in Europe, with special reference to populations resting and breeding in Denmark. – Danish Rev. Game Biol. 12(4): 1-76.

Madsen, J. & C. E. Mortensen 1987: Habitat exploitation and interspecific competition of moulting geese in East Greenland. – Ibis 129: 25-44.

Madsen, J. 1989: Autumn feeding ecology of herbivorous wildfowl in the Danish Wadden Sea, and impact of food supplies and shooting on movements. – Danish Rev. Game Biol. 13(4): 1-32.

Madsen, J. 1989: Spring feeding ecology of Brent Geese *Branta bernicla*: Annual variation in salt marsh food supplies and effects of grazing on growth of vegetation. – Danish Rev. Game Biol. 13(7): 1-16.

Madsen, J., J. Frikke & K. Laursen 1990: Forekomst og habitatvalg hos mørkbuget knortegås (*Branta bernicla bernicla*) i Danmark, og specielt Vadehavet. – Danske Vildtundersøgelser 45.

Sammenfattende afhandling:

Madsen, J. 1990: Træk og overvintringsstrategier hos gæs: Faktorer, der influerer på valg af rasteplads. – DMU.

Baltic Birds 6

De nye politiske vinde, der blæser fra øst, blæser stærkt omkring Østersøen. Det blev hurtigt klart ved konferencen Baltic Birds 6, der pudsigt nok åbnede i en vestlig kuling den 8. oktober 1990 i Pruchten nær Rostock i Tyskland. Det første, deltagerne fra de baltiske lande gjorde, var at strege USSR ud på deres navneskilte.

Baltic Birds konferencerne afholdes hvert tredje år, og samler deltagere fra alle Østersø-landene, fra internationale organisationer som IWRB og ICBP, samt interesse-rede enkeltpersoner fra andre lande. Ved sidste konference tilbød DDR at være værter, og næppe nogen af deltagerne dengang forudså, at man næste gang skulle mødes i et forenet Tyskland.

Initiativtager til den første i rækken af Baltic Birds konferencer var den nu afdøde Kumari – estisk ornitologs nestor. Midt under denne konference fortalte en af hans arvtagere, den aldersstegne men vitale Renno, at han bar på en hemmelighed, som han ikke ønskede at få med sig i graven. Kumari havde i sin tid ønsket at afholde et møde med finnerne, fordi de to lande faunamæssigt er tæt knyttet til hinanden – og fik et blankt nej i det departement, hvor man spurgte om den slags. Men hvis Kumari var i stand til at samle alle landene omkring Østersøen, ville afholdelse af en konference blive bevilget. Det er således en ukendt, russisk embedsmand på tjeneste i Estland, der er den egentlige fader til Baltic Birds konferencerne.

Konferencen afholdtes fra mandag til torsdag. De ikke færre end 55 programsatte foredrag var inddelt i fem emner:

- 1) Fuglepopulationer i den baltiske region.
- 2) Orientering og fugletræk.
- 3) Truede fuglearter og deres beskyttelse.
- 4) Habitat- og fuglebeskyttelse i den baltiske region.
- 5) Populationsøkologi og adfærd.

Hvert emne blev indledt med et længere foredrag af en kapacitet på området. Selv nød jeg især Wiltschkos om "Trækkende fugles orientering" og botanikeren Ellenbergs om "Eutrofiering – en af de vigtigste grunde til ændringerne i fuglebestandene i Centraleuropa".

Wiltschko fortalte bl.a., at også standfuglene kan bruge "trækinstrumenter". Under et ophold i USA havde han været med til et forsøg med en lokal skovskadeart. Denne var i et ottekantet bur blevet fodret med nødder. Bunden af buret var dækket af otte trekantede fliser, og der var intet i eller i nærheden af buret, der kunne hjælpe den med at orientere sig. Huller i fliserne var fyldt med sand, som fuglen gemte nødderne i. Derefter blev fuglen taget indendørs, og dens indre ur blev "stillet" frem eller tilbage ved hjælp af en kunstig sol. Da fuglen atter kom tilbage til det ottekantede bur, ledte den i sandet efter nødderne, som i mellemtiden var blevet fjernet. Alt efter om man havde stillet fuglens indre ur frem eller tilbage, søgte den til venstre eller højre for det rigtige sted, og det

◀ Sidst i oktober raster hvert år op til 50 000 Traner og 400 000 Blisgæs i det nordlige Østtyskland. Foto: Peter Malzbender.

viste sig ret let at forudse, hvor den ville lede. Fuglene brugte således et indre ur kombineret med solen til at orientere sig i et område, hvor der ingen synlige, retningssgivende kendemærker var.

Ellenberg kombinerede resultaterne fra undersøgelser af plantenæringsforhold i en række habitater med botaniske undersøgelser. Det overraskede mig umiddelbart, at den største artsrigdom fandtes i de næringsfattige samfund, men det viste sig at være ganske logisk. I samfund med underskud af plantenæring var dette den begrænsende faktor; men hvis der pludselig var tilstrækkelig næring, blev lyset den begrænsende faktor, og de små arter ville blive skygget bort af de store. Ellenberg kunne vise hvorledes områderne med den største eutrofiering også var de områder, hvor antallet af plantearter var gået mest tilbage. Han formodede, at denne fattiggørelse måtte have en indvirkning på fuglebestandene, uden at dette dog var blevet undersøgt. Når man tænker på, hvordan udviklingen har været hos de danske fuglearter, der er knyttet til overdrev, er det ikke vanskeligt at forestille sig, at Ellenberg har ret.

Det blev til mange andre interessante foredrag. Blandt foredragsholderne var fra Danmark Hans Meltofte (fældende mågebestande i Østersøen) og Jens Gregersen (udviklingen i den danske Skarv-bestand). Selv holdt jeg som repræsentant for DMU (Kalø) to foredrag om henholdsvis floptællinger af vandfugle i Danmark og om disses fordeling på forskellige marine habitater.

Trængte man til lidt frisk luft, var der mange fugle at se på. Så snart man havde fået øret udenfor døren, hørte man Husrødstjerter synge. Min egen trang til en pause

faldt oftest sidst på eftermiddagen, når Tranerne og Blisgæssene på deres overnatningstræk passerede stedet på vej til overnatningspladsen ved Zingst. Den første aften kom der 1400 Traner, senere talte jeg dem ikke – nød dem kun – men fik at vide, at der var 50 000 Traner og 400 000 Blisgæs på 6-7 overnatningspladser, når der var flest. Om aftenen var der workshops over seks forskellige emner spændende fra specialismøder om Havørn og Skarv til et stormøde om, hvordan man er i stand til at realisere de internationale konventioner i det baltiske område.

Selve konferencen sluttede med vedtagelsen af tre anbefalinger. Den første blev stilet til de vestlige Østersølande, der opfordredes til at give forskere specielt fra de baltiske stater mulighed for at forske i vesten. Den anden stiledes til de internationale organisationer og opfordrede dem til at finde veje til at optage de baltiske stater som medlemmer. Den sidste anbefaling var et indre tysk anliggende, hvis mål var at sikre og beskytte de eksisterende redepladser for Havørn, Lille Skrigeørn og Sort Stork i hele Tyskland på samme måde, som det hidtil har været tilfældet i DDR,

Om fredagen var der ekskursion til nogle spændende steder på Rügen. Desværre blev for meget af tiden tilbragt i bussen, men vi fik dog et godt indtryk af de enorme enge og fladvandede områder, der findes her, og det blev umiddelbart forståeligt, hvorfor Traner og Blisgæs raster her i titusindvis. Gode oplevelser med Havørn og Rød Glente blev det også til.

Konferencen startede i kuling efterfulgt af dage med regn og tåge for at slutte af i stille vejr (myggene var en plage), hvor solen efterhånden brød igennem. Jeg vil tage dette som et varsel om omskiftelige tider for republikkerne omkring Østersøen.

Stefan Pihl

Flot rapport om fuglene i Tøndermarsken

For godt tyve år siden steg opmærksomheden omkring Tøndermarskens betydning for fuglene markant. Vel vidste man omkring 1970, at området var vigtigt, men den egentlige værdi blev først kendt, da lokale og tilreisende ornitologer gennemførte en række optællinger af især ynglefuglene. Resultaterne gav genlyd og var sammen med de alvorlige trusler, der fremkom mod hele marsken i 1970'erne, den væsentligste årsag til, at Skov- og Naturstyrelsen – dengang Fredningsstyrelsen – igangsatte systematiske undersøgelser i området i 1978.

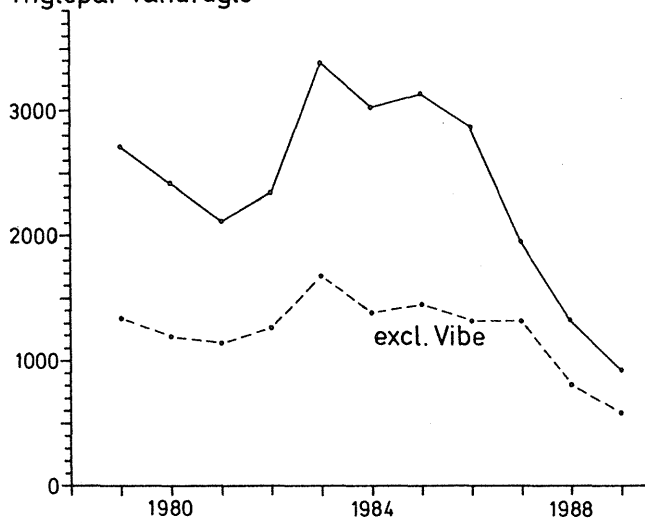
Længe ventet publikation

Nu foreligger en samlet bearbejdning af 11 års undersøgelser. Selv om der i årenes løb er skrevet en stribe delrapporter, der har dokumenteret marskens værdier, har denne publikation været imødeset med forventning, og den skuffer absolut ikke. *Fuglene i Tøndermarsken 1978-1988* er en flot publikation, prydet med talrige vignetter, fotos og farveillustrationer. Den store datamæng-

de er bearbejdet på en fortræffelig, overskuelig og skarp-sindig måde, og er tillige anvendt som grundlag for 21 anbefalinger til Tøndermarskens fremtidige drift.

Rapportens hovedafsnit består af en beskrivelse af 89 udvalgte fuglearters forekomst. En kortfattet og klar tekst om hver art giver oplysninger om antallet af ynglepår, forekomster af trækkende og rastende fugle, fuglenes fordeling i marsken samt bestandenes udvikling gennem årene. Teksten underbygges med tabeller, histogrammer og/eller kort. Det er imponerende, at forfatterne har kunnet koge materialet ned til ca en side om hver art, uden at det er gået ud over informationerne. Rapporten kommer rundt om det hele. F.eks. kan man læse, at der om efteråret kan opholde sig op til 45 000 Viber i området; at det gennemsnitlige antal vibedage om efteråret ligger over 1 million; at der i 2. halvår af 1984 tilbragtes 9 494 749 støredage i Tøndermarsken; at der i 1983 yngede 21 par Rørdrum; at der i 1985 sås to Hvidvingede Terner; og at der i 1979 sås maksimalt 3471 Sanglærker.

Ynglepar vandfugle

Antallet af ynglende vandfugle i Tøndermarsken er gået katastrofalt tilbage de senere år. Det er en følge af utilstrækkelig bevanding af marskområderne og lavere vandstand i Vidåen efter etableringen af det fremskudte dige og den nye Vidå-sluse.

Sortterne og Viben – karakterarter i Tøndermarsken

Tøndermarsken er – ellers rettere var – sammen med Vejlerne landets vigtigste ynglelokalitet for Sortterne. I 1977 ynglede 116-121 par. I årene 1978-1987 svingede bestanden mellem 50 og 80 par, men med en nedadgående tendens. I 1988 faldt bestanden drastisk til 19-25 par, og i 1989 var bestanden helt i bund, kun 12 par. Sortterne er afhængige af sikre redepladser i flydebladsvegetationen og dermed af tilstrækkelig høj vandstand i hele yngletiden, hvis de skal trives. Nedgangen i de seneste år forklares ved lav vandstand i bevandingssystemet. Sortterne er også afhængige af at kunne søge føde i den nedtrampede og græssede lavvandede engsump, der findes langs uhegnede grøfter og vandhuller. Lav vandstand bevirker, at denne engsump tørrer ind og fødesøgningsmulighederne reduceres.

Viben har også haft en voldsom tilbagegang. Siden 1983, hvor 1705 par ynglede i marsken, er bestanden faldet til 525 par i 1988. Faldet forklares ved ændrede fugtighedsforhold i marsken. Viberne begynder at yngle længe før der i starten af maj kommer vand i bevandingssystemet. En nedbørsfattig april – og dem har der været nogle stykker af i 1980'erne – giver forringede ynglevilkår for arten, og dermed bestandsnedgang.

Marskens økologi

Særlig omtale fortjener de afsluttende afsnit, der analyserer samspillet mellem marskens naturgivne vilkår, marskens drift og fuglenes forekomst i området. Særligt ynglefuglenes udbredelse sættes i relation til forskellige dyrkningsformer samt bevandingsforholdene. Dette vigtige og grundigt analyserede stof trækker i vid udstrækning på sammenlignelige undersøgelser fra andre marskområder. Baseret på de hollandske erfaringer fastsættes målsætningen for Tøndermarsken til mere end

100 par engfugle pr km². Denne målsætning er i undersøgelsesperioden kun nået for enkelte delområder i marsken, især i Gammel Frederikskog. Et eksempel på analysearbejdet er sammenhængen mellem Vibens bestandsstørrelse og -tæthed på henholdsvis græsferner og dyrkede marker.

Græs og vand

Kodeordene for forbedrede forhold for Viberne og de andre marskfugle er vedvarende græs og vand – tilstrækkeligt med vand, og på de rigtige tidspunkter. Dette budskab er med i flere af de 21 anbefalinger. Vandet kan i de kritiske perioder (f.eks. april) fremskaffes ved at pumpe vand fra Vidåen til kanal- og grøftesystemerne i de ydre koge. Andre anbefalinger omhandler de vedvarende græsarealers drift og de mange vandhuller, der af hensyn til Sortterne skal oprensnes, vedligeholdes og evt. hegnes, så rederne ikke nedtrampes af de græssende dyr.

Tøndermarsken år 2000

I de seneste 2-3 år er ynglebestanden for stort set samtlige arter reduceret i foruroligende grad. Der er lovhjemmel til at sikre genetableringen af landets vel nok fornemste eng- og vandfuglelokalitet. Hensigtsmæssig drift, hvor anbefalingerne føres ud i livet, kombineret med intensiv overvågning, der skaber grundlag for løbende justeringer mod det optimale skal kendetegne Tøndermarsken i 90'erne. Skal den næste samlerapport også omfatte 11 år (1989-99), bør vi i år 2000 kunne læse, at den negative udvikling er vendt, og fuglene vendt tilbage.

Martin Iversen

Gram, I., H. Meltofte & L. M. Rasmussen 1990: Fuglene i Tøndermarsken 1978-1988. – Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen. 108 sider. Pris 95 kr. i DOF-Salg.